

WYTIS

JACEKAS KIEŁPIŃSKIS
ADAMAS LUKSAS
RADOSŁAWAS RZESZOTEKAS

LIETUVA

ŠEŠI ŠIMTAI METŲ PO ŽALGIRO

Vilniaus Vavelis

Tokios inauguracijos, ko gero, neregėjo joks pasaulio statinys. Į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų Vilniuje atidarymą 2009 metais suvažiavo keliolikos valstybių vadovai (tarp jų – keturi karūnuotieji). Valdovų rezidencijos atstatymas turėjo vainikuoti Lietuvos tūkstantmečio iškilmes. Objektas buvo simboliškai atidarytas, bet nebaigtas. 2010 metais rūmų kordegardijose ir antikameroje lengviau sutikti statybininką negu turistą.

Lietuvos valstybingumo simbolio atstatymas, iš pradžių vertintas kaip nacionalinis investicinis projektas ir dosniai šelptas iš privačių mecenatų kišenės, de facto suskaldė lietuvius. Prabėgus aštuoneriems metams nuo darbų pradžios, projektas turi, ko gero, tiek pat šalininkų, kiek ir priešininkų.

– Priešininkai, deja, šaukia garsiau, – karčiai šypsosi Vydas Dolinskas, Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų, kurių biuras yra rūmų palėpės patalpose, direktorius.

Skeptikai turi įvairių argumentų – nuo ekonominių (ar Lietuva pajėgi skirti muziejaus statybai du šimtus milijonų litų?) iki kraštovaizdžio (rūmai užstoja Gedimino kalną). Projekto autoriams taip pat priekaištaujama dėl improvizacijų, nes nėra išlikusių pastatų projektų, rūmai atkuriami beveik nuo nulio.

– Atakos prieš rūmų atstatymą turi daug demagogijos, – apgailestauja V.Dolinskas. – Mes suvokiame, kad ne viską žinome, bet dauguma priekaištų nepagrįsti, – tikina jis. – Prieš projektuojant buvo atlikta daugybė tyrimų. Susipažinome su visais

Atstatytųjų Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų vaizdas nuo Gedimino kalno.

prieinamais šaltiniais. Surengėme penkias mokslines ekspedicijas į įvairias Europos vietas susipažinti su objektais, kuriuose buvo taikomi analogiški architektūriniai sprendimai. Mums labai pagelbėjo kolegos iš Varšuvos ir Krokuvos – drauge gabalėlis po gabalėlio durstėme tą dëlionę į visumą.

Atlikome didžiulį mokslinį darbą ir pavyko atstatyti rūmus, kurie labai artimi buvusiam statiniui. Ir vis dėlto neišvengta kontroversijų – rūmai tapo Lietuvos konservatorių ir socialdemokratų politinių rietenų įrankiu.

Prie šio fono dar prisidėjo pasaulio ekonomikos krizė. Rūmų atstatymo metinis finansavimas iš valstybės biudžeto staiga sumažėjo nuo keturiasdešimt penkių milijonų iki dvylikos milijonų litų.

– Manau, kad net ir esant tokiam ribotam finansavimui dalis rūmų bus atverta lankytojams vëliausiai 2011 metų viduryje, – nepraranda optimizmo V.Dolinskas.

Su Valdovų rūmų direktoriumi susitinku pačioje Vilniaus širdyje, prie Gedimino paminklo. Pagrindinėje miesto aikštėje

vyrauja du statiniai: Arkikatedra bazilika ir pietinis, reprezentacinis, atstatytų rūmų korpusas. Būtent taip klestėjimo laikais atrodė Lietuvos ir Lenkijos valdovų rezidencija.

Krokuva prie Vyslos ir Vilnius prie Neries – dvi Abiejų Tautų Respublikos sostinės. Svarbiausi religiniai ir valstybiniai įvykiai, tarp jų – valdovų karūnavimas ir laidotuvės, aišku, vykdavo Vavelyje. Bet Vilniaus rūmuose didžioji istorija pulsavo taip pat galingai.

– Čia buvo pasitinkamos užsienio delegacijos, formuojama paskutinių Jogailaičių ir Vazų dinastinė politika, buvo priimamos vasalų priesaikos. Čionykščio lobyno turtai pribloškė net patį popiežiaus legatą Bernardo Bongiovanni, – pasakoja direktorius, vesdamas per dar nebaigtą tvarkyti sosto salę. Tiesiai į... liftą. Tokie šių dienų reikalavimai. Atstatytuose rūmuose taip pat yra šiuolaikinė oro kondicionavimo sistema ir patogumų neįgaliesiems.

Specialistai pastebi daug Vavelio karalių rūmų ir Vilniaus valdovų rūmų panašumų – tiek detalių (ornamentikos, koklių formos), tiek esminių architektūros elementų. Ikonografija ir rašytiniai šaltiniai patvirtina, kad net ir tradicijų neatitinkantys sprendimai abiejuose rūmuose kartojosi.

– Aiškiai buvo siekta rezidencijų panašumo. Ko gero, mūsų monarchai norėjo jaustis nepriklausomi nuo to, ar galvos skausmas pažadins juos Krokuvoje, ar Vilniuje, – šypsosi V.Dolinskas.

Valdant Žygimantui Augustui, kuris Vilniuje leido daugiau laiko negu Krokuvoje, rūmuose atsirado didžiulė biblioteka. Atvykdavę čia ambasadoriai galėjo matyti vertingus paveikslų, gobelenų, ginklų ir medžioklės trofėjų rinkinius. Vilniuje klestėjo renesanso ir ankstyvojo baroko menas. Pasitaikydavo ir garsių skandalų. Barbaros Radvilaitės ir Žygimanto Augusto romaną – vieną pikantiškiausių tų laikų meilės istorijų – aptarinėjo visa aristokratiškoji Europa.

Valdovų Vilniaus rezidencija klestėjo XVI amžiuje ir XVII amžiaus pirmojoje pusėje. Likimas nuo jos nusisuko 1655 metais, kai Lietuvos sostinę keleriems metams užėmė Maskvos kariuomenė.

Archeologų atradimai leido tiksliai rekonstruoti rūmų grindis, nuostabias koklių krosnis, senovėje puošusias rūmų vidų. Nė vieno koklio rašto nereikėjo išgalvoti!

Kareiviai nusiaubė rūmus. Jau niekada nebuvo lemta čia apsisistoti lenkų ir lietuvių valdovui. Naikinti rūmus baigta po Abiejų Tautų Respublikos padalijimo. Caro valdžia pasistengė, kad Lietuvos valstybingumo simbolio likučiai būtų sulyginti su žeme.

Realių galimybių atnaujinti diskusijas dėl rūmų atstatymo atsirado tik sugriuvus Sovietų Sąjungai. Lietuvos Seimas atitinkamus sprendimus priėmė 2001 metais. Po metų buvo pradėti statybos darbai. 2004 metų kovo 17 dieną Lietuvos premjeras Algirdas Brazauskas ir Vilniaus meras Artūras Zuokas iškilmingai įmūrijo kertinį akmenį.

– Dabar vyksta baigiamieji darbai, bet galima teigti, kad rūmai iš esmės atstatyti. Žinoma, mūsų dar laukia nemažai su vidaus interjeru susijusių iššūkių, – pripažįsta V.Dolinskas.

Istorijos dvelksmas geriausiai jaučiamas atstatytų rūmų po-

žemiuose. Atkastos buvusių mūrų liekanos neteko pirmykštės paskirties – naujieji rūmai turėjo iškilti ant naujų pamatų. O šie, originalūs, buvo įkomponuoti į šiuolaikiškai įrengtą muziejinę erdvę. Jau netrukus čia bus įrengta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos ekspozicija. O svarbiausia, kad tą istoriją gerokai papildė tik 1987 metais pradėti archeologiniai kasinėjimai. Vykdydami juos archeologai atidengė seniausius pamatų sluoksnius. Jų amžiaus nustatymas sukėlė sensacijų.

– Pamatų atidengimas naujai nušvietė šių žemių istoriją, – pabrėžia direktorius. – Lenkiškoje literatūroje ligi šiol teigta, kad mūrinę architektūrą lietuviai perėmė iš lenkų tik tai po krikšto, tai yra po 1387 metų. O tai yra visai ne taip. Mūrinė pilis šioje vietoje buvo pastatyta XIII amžiaus pabaigoje, tai yra maždaug šimtmetį anksčiau!

Kasinėjant rasta per tris šimtus tūkstančių senovinių daiktų, tarp jų – žiedų su briliantais. Bet įdomiausia pasirodė unikali renesansinių koklių kolekcija, išlikusi dėl atsitiktinių sutapimų.

– XVII amžiaus viduryje pagrindinio korpuso gale sprogo parakas, – pasakoja direktorius. – Ta rūmų dalis sugriuvo. Po griuvėsiais atsidūrė daugybė puikiai išsilaikiusių vidaus apdailos detalių. Archeologų atradimai leido tiksliai rekonstruoti rūmų grindis, nuostabias koklių krosnis, senovėje puošusias rūmų vidų. Nė vieno koklio rašto nereikėjo išgalvoti!

Atstatytosios Lenkijos ir Lietuvos valdovų rezidencijos vartai kol kas praveriami pusiau oficialiai arba išskirtinėmis progomis. Bet rūmų koridoriais jau suspėjo pereiti netoli keturiasdešimties tūkstančių turistų. O tas, kuris pamato Valdovų rūmus iš vidaus, tampa atsparesnis demagogijai.

*Adamas Luksas
Išvertė Kazys Uscila*